

De zorgeloze wijk

MET EEN SCHONE LEI BEGINNEN AAN EEN NIEUW ZORGSYSTEEM: EEN PLEIDOOI

Kunnen wij in de toekomst onder alle omstandigheden, met welke hulpvraag dan ook, vrij en zonder belemmeringen in die wijk en die woning wonen, waar wij zelf voor gekozen hebben? Nu de wetgeving is veranderd, staan de kwaliteit en betaalbaarheid van de zorg onder druk. Dit heeft als gevolg dat meer mensen thuis en in de wijken moeten blijven wonen die het alleen niet zouden redden. Principieel is dit niet erg. Het is al lang duidelijk dat de groep mensen die bewust en met plezier in een instelling leeft klein is. De meeste mensen willen ergens "thuis" kunnen zijn, en zelf bepalen hoe ze hun leven inrichten. Als wonologen willen we hier graag een bijdrage aan leveren. Maar dit gaat niet lukken, als we blijven denken vanuit een uitgekleeft zorgstelsel, dat ooit is ingericht onder heel andere maatschappelijke omstandigheden.

De overkoepelende vraag die wij ons moeten stellen, is hoe wij komen van denken in transformatie van het huidige zorgsysteem naar transitie naar anders denken over zorg. Vertaald naar het denken over wijken betekent dit: Hoe ontstaat de zorgeloze wijk? Dit vraagt om een systeemwissel. En als we over "systemen" praten, hebben wij het over complexiteit en de vraag; wat ons persoonlijk handelingsperspectief eigenlijk is? Deze vraag stellen wij ons niet alleen als we aan zorg denken, maar ook alle andere maatschappelijk relevante onderwerpen zoals onze voedselvoorziening, gezondheid, energie, mobiliteit, enzovoort.

Allereerst een korte beschouwing op waar wij staan:

Stadspoort Landbouw, Eindhoven

Veilige Veste, Leeuwarden

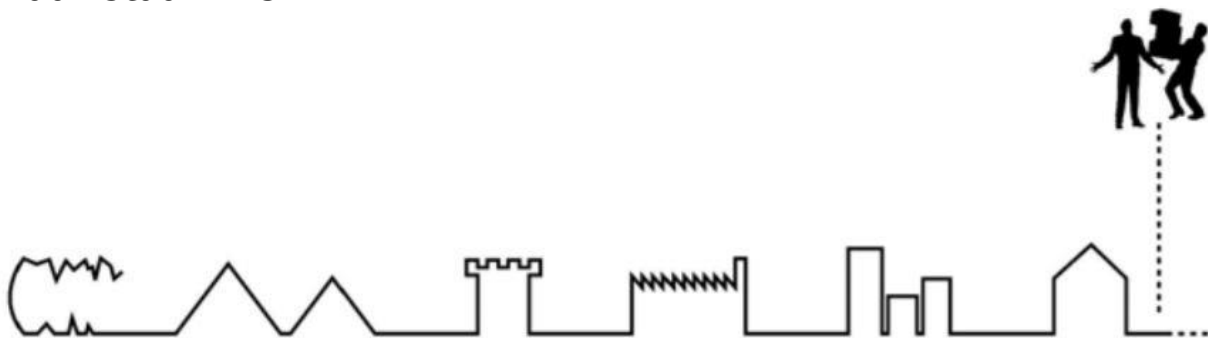
Grote problemen oplossen

Wij hebben als mensheid een eeuwen durende strijd gevoerd tegen problemen, die wij zelf niet hadden veroorzaakt. Een strijd tegen ziekte, honger, ongelijkheid, slechte huisvesting. Deze strijd is gewonnen. In Nederland overlijdt niemand meer aan cariës, horden plunderende Spanjaarden of misoogst door slecht weer. Om dit mogelijk te maken zijn wij afhankelijk geworden van grote en complexe systemen. Zo afhankelijk, dat wij vaak niet meer weten wat wij zelf nog kunnen doen om zaken beter te maken. Rutger Bregman heeft ooit in het programma 'Tegenlicht' het verband geschetst tussen welvaart en afhankelijkheid. Wij klagen graag over hoe afhankelijk wij van een systeem zijn, maar vergeten dat dit de prijs is voor de enorme welvaart die wij opgebouwd hebben.

Grotere problemen veroorzaken

In ons streven om problemen uit te roeien zijn wij te ver doorgesloten. Bijna alle grote problemen in de wereld ontstaan nu niet meer door "iets" van buitenaf, maar zijn door ons zelf veroorzaakt. Vochten wij vroeger tegen virussen, slecht weer of de geologische omstandigheden waarin wij moesten zien te overleven, dan zijn de problemen van nu oorlog, klimaatverandering, ongelijkheid, enzovoort. Allemaal terug te voeren op het menselijk handelen. Het zijn allemaal problemen die geen directe invloed hebben op ons dagelijks leven, die ons een algemeen onbehagen veroorzaken, en waarbij wij als een kever op de rug gaan liggen, omdat wij er toch niets aan kunnen doen.

Waar staan we?

Keerpunt handelingsperspectief

Mensen zijn op zoek naar handelingsperspectief. De een omdat hij ziet dat wij met de wereld in zijn geheel anders om moeten gaan. De ander omdat hij regie over het eigen leven terug wil krijgen. En de systemen beginnen te kantelen: informatie en kennis is niet meer voorbehouden aan degene die jarenlange studie heeft verricht. Uitwisseling van ideeën en fascinaties vindt niet meer plaats op fysieke plaatsen maar gebeurt online en real time. En er worden steeds meer concrete fysieke producten ontwikkeld, die hele ketenen en structuren overslaan.

Kinderdagcentrum De Boemerang, Hilversum

Zorgcomplex De Jol, Lelystad

Zorg

Ook "zorg" is zo een complex systeem geworden. Met verzekeringsbijdragen, verdeling van middelen via de overheid, het bepalen van zorgzwaarte, enzovoort. Terwijl het feitelijk alleen om eenvoudige intermenselijke handelingen gaat, zoals iemand uit bed tillen of helpen met boodschappen. De complexiteit van het systeem beschermd tegen persoonlijke risico's. Maar tegelijkertijd wordt vaak het kind met het badwater weggegooid. Dat zie je al bij de ontwikkeling van zorg specifiek vastgoed. Er wordt een streng onderscheid gemaakt tussen de geldstromen die te maken hebben met vastgoed en de middelen voor het leveren van zorg. Begrijpelijk, het maakt het wel zo helder en overzichtelijk. Alleen is de investering in de fysieke omstandigheden enorm bepalend voor de hoeveelheid middelen die nodig zijn om zorg te kunnen leveren. Op het meest banale niveau werd dat in het verleden vertaald in looplengtes: hoe minder ver een verpleegster hoefde te lopen hoe minder tijd ze kwijt was en hoe minder het kostte. Wat echter veel zwaarder aantikt is de kwaliteit van leven die mensen in een zorgomgeving kunnen ervaren. En de mate van zelfstandigheid van handelen. Hoe groter deze gemaakt kan worden, hoe minder groot de inzet van middelen voor personeel, medicatie, etc. Bij dementie is het al lang aangetoond dat de juiste woonomgeving mensen veel langer zelfstandig en zelfredzaam houdt. Maar omdat er sprake is van een strikte scheiding van budgettering voor vastgoed, ten opzichte van zorg, kun je met de één onvoldoende meerwaarde voor de ander creëren. Het probleem is niet geld maar gebrek aan kennis en te grote fixatie op de zorgregels (toezicht) in plaats van het welbevinden.

Petterhusterstaete Stiens is 2016 uitgeroepen tot meest energieopwekkende zorggebouw. Deze woonvorm voor mensen met dementie in een dorpse omgeving is ontwikkeld langs drie doelstellingen, met prioriteit in deze volgorde: 1. een woning voor mensen uit het dorp, 2. een duurzaam gebouw en 3. een reductie op overhead van de zorgkosten. Na 7 jaar in gebruik te zijn blijkt, dat deze doelstellingen gerealiseerd zijn. Het welbevinden van de bewoners is veel hoger dan in vergelijkbare woonvormen, met lager medicijngebruik en een behoorlijke mate van zelfstandigheid. De kosten voor onderhoud en energie maar ook zorgkosten en overhead zijn beduidend lager dan een reguliere businesscase in de zorg.

Vogeltjesbuurt, Tilburg

Appartementen Jean Sibelius, Eindhoven

Het geheim van de romeinse muren

Wij hebben bij de ontwikkeling en herstructurering van stadswijken geleerd, dat deze beter, sneller en betaalbaarder op gang komen wanneer grote partijen, professionals en bewoners in een gelijkwaardige situatie aan tafel kunnen zitten. Gelijkwaardig niet in de zin van het modewoord "co -creatie", wat meer overeenkomt met mensen laten kiezen uit datgene wat je zelf had bedacht. Gelijkwaardig ook niet in de zin van dat iedereen over alles mag besluiten. Gelijkwaardig in die zin, dat wij ons moeten realiseren dat we niet gelijk of ongelijk hebben als we wel of niet over middelen en macht beschikken. In alle projecten die wij gedaan hebben tekent zich een duidelijk patroon af: processen, waarbij grote partijen als vastgoedeigenaren, ontwikkelaars, gemeenten en bouwers eerst alles uitdenken, voordat ze uit angst voor weerstand met de bewoners in gesprek gaan, duren lang, zijn kostbaar, en roepen weerstand op. Processen, waarbij partijen van verschillende schaal, van heel groot tot heel klein, gelijkwaardig aan tafel zitten, gehoord worden en invloed uit kunnen oefenen, gaan sneller, kosten minder, worden beter en blijven op termijn ook beter.

Wij gebruiken hiervoor het beeld van "het geheim van de romeinse muren". De romeinen waren de eersten, die het lukte om grote streken en gebieden te beheersen. Ze ontwikkelden hiervoor een nieuwe techniek. Als je muren traditioneel metselt, gebruik je stenen van ongeveer dezelfde maat. Het kost tijd en vakmanschap om deze te bewerken en exact te stapelen. De romeinen bouwden buitengewoon eenvoudige buitenschillen van muren, en lieten deze door ongeschoolde krachten vullen met gruis. Gruis bestaat uit grote en kleine brokken. De kleine brokken vullen de gaten tussen de grote brokken. Het geheel wordt hiermee veel stabiel, dan een structuur uit alleen maar grote of alleen maar kleine brokken.

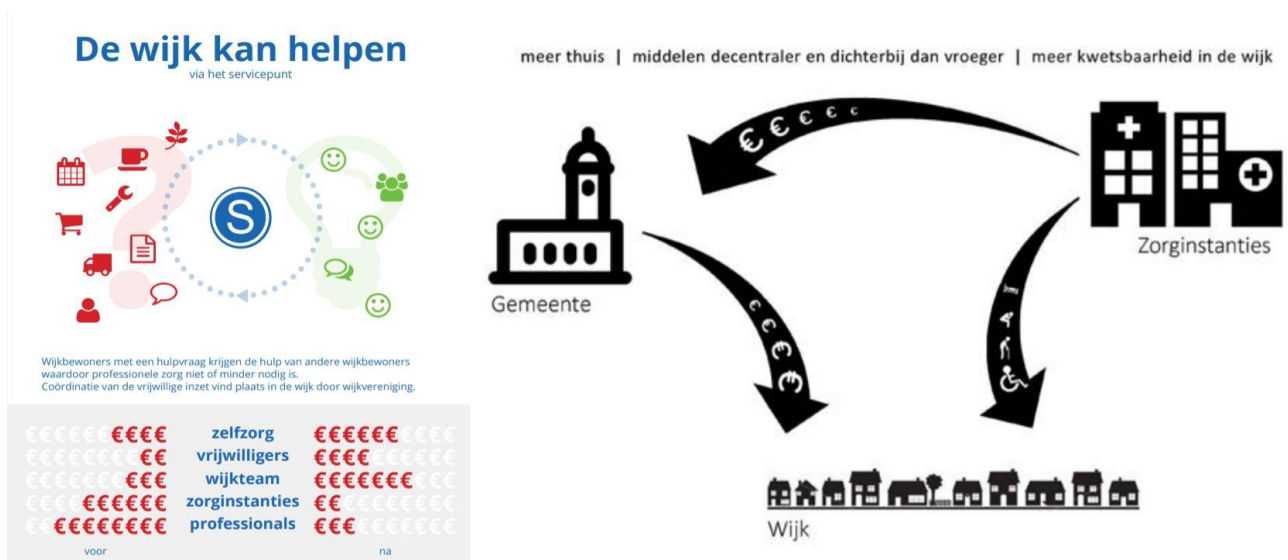
Bij de herstructurering van de Vogeltjesbuurt in Tilburg is vanaf dag 1 – voordat het project gedefinieerd was – een open, eerlijke en heldere werkvorm gesmeed, waarbij de corporatie, gemeente, professionals met bewoners, omwonenden en andere belanghebbenden op ooghoogte aan tafel hebben kunnen zitten. Deze werkvorm is later ook uitgebreid naar de uitvoerende partijen. Door deze insteek is het gelukt, de totale doorlooptijd van dit project naar 1/3e van een regulier project van deze omvang en complexiteit te brengen. In slechts 3 jaar tijd is het complete planproces doorlopen, inclusief bestemmingsplanprocedure, sociale afspraken, herhuisvesting, sloop, nieuwbouw en herinrichting openbare ruimte. Kers op de taart was het realisatieproces, waar door een nieuwe werkwijze iedere woning afzonderlijk in slechts 25 werkdagen gesloopt en nieuw gebouwd kon worden. Doordat mensen slechts korte tijd uit huis hoefden, kon 80% van de bewoners terugkeren. Sociale verbanden zijn behouden. De hoge doorloopsnelheid heeft er ook voor gezorgd, dat voor de laagste sociale huur budgetten (gemiddeld € 85.000,- bouw- en sloopkosten voor een woning van 145 m² BVO) zeer duurzame woningen met een EPC van 0 konden worden gerealiseerd. Tegelijkertijd met een zeer strak planproces konden alle individuele woonwensen van bewoners worden gehonoreerd, omdat deze vooraf uitgangspunt waren voor de planvorming.

Realiseren

Willen wij iets voor elkaar krijgen, dan moeten wij het niet alleen uitdenken. Wij zullen het ook moeten maken. Het uitdenken van een nieuwe fysieke structuur aan zich is niet zo ingewikkeld. De traditionele ontwerpogave van architecten en stedenbouwkundigen is vaak creatief, maar nooit innovatief. De innovatie in realisatieprocessen ontstaat in de manier waarop zaken tot stand komen. Het bouwen van een bijzondere woonvorm is niet ingewikkeld. Het wordt pas ingewikkeld als de buurt in opstand komt. Het realiseren van een mantelzorgwoning is geen bijzondere fysieke opgave. Dit in de sociale huur voor elkaar krijgen is een krieb, omdat de wetgeving het niet toestaat.

Innoveren

Wil je daadwerkelijk grote, substantiële stappen maken, dan moet je perspectieven bieden, die er tot nu toe nog niet waren. Het vragen om "systeemverandering", andere wetgeving, meer geld enz. zijn alleen afleidingsmanoeuvres omdat je niet diep genoeg durft te gaan. Een mooi voorbeeld voor een echte verandering is de opzet van de wijkbedrijven in Leeuwarden. Hier is een nieuwe bedrijfsvorm ontwikkeld, waarbij bewoners in de sociale huur mede-eigenaar zijn. Zij kunnen werk verrichten en mee profiteren van de nieuwe organisatie. Door diensten aan elkaar te leveren die meestal voor veel geld door professionals moeten worden verricht, kan substantieel worden bespaard, maar daarmee juist op kleine schaal worden verdiend.

Lab Noord

Dit principe is inmiddels beproefd en wordt momenteel nog een stap verder gebracht in Lab Noord. Hier wordt in een eerste opzet gewerkt aan een nieuwe vorm servicepunt in een stadswijk. De nieuwe Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) biedt gemeenten de kans om budgetten voor hulp en ondersteuning lokaal te regelen. Hiervoor worden professionele partijen ingezet. De besteding van hulp en middelen sluit echter bijna nooit naadloos aan bij perceptie en mogelijkheid van bewoners. Een voorbeeld: Een wijkverpleegkundige krijgt een telefoontje dat de cliënt na opname naar huis kan maar wel nog moet liggen de komende weken. Een hoog-laagbed en alles anders wat nodig is wordt besteld. Maar voor het kan worden geplaatst moet de kamer leeggeruimd en wat opritjes gemaakt. De familie kan dat pas een week later doen. De cliënt moet gedurende die week opgenomen blijven.

Deze situatie komt straks niet meer voor. Het nieuwe wijkservicepunt kan makkelijk mensen van het wijkbedrijf en andere vrijwilligers inschakelen. De wijkverpleegkundige belt voortaan het wijkservicepunt, die zetten nog dezelfde dag een schoonmaak en klusteam in. Het bed kan de volgende ochtend worden geplaatst en de cliënt kan naar huis. Tegenover deze dienst staat een geringe betaling, die ruimschoots gecompenseerd is, doordat een week opname wordt uitgespaard.

Voor werkzaamheden van het wijkbedrijf en vrijwilligers wordt €9,- per uur betaald. Hiervan gaat een deel naar de vrijwilliger en een ander deel naar de wijk en goed materiaal voor vrijwilligers.

Met de nieuwe constructie ontstaat een organisatie van vrijwilligers en andere mensen, die een klein beetje kunnen bijverdienen. Vrijwilligers zijn geen "stagiaires" meer van de professionals, en kunnen dus ook vrij – en over het algemeen gewoon menselijk – handelen. Doordat in deze constructie ook een leerwerkbedrijf wordt betrokken, kan ook veel zinvoller gebruik worden gemaakt van middelen uit de participatiewet en de jeugdwet. Mensen kunnen zinvol aan het werk, zij kunnen zich ontwikkelen, komen verder en tegelijkertijd kan zorg tegen veel lagere budgetten in WMO en ZVW (Zorgverzekeringswet) worden geleverd.

Zorgeloze wijk

Deze reeks beschouwingen en voorbeelden laten drie essentiële aanknopingspunten zien om zorgeloze wijken te kunnen ontwikkelen:

- 1. toegankelijkheid van woonruimte** Ten eerste is duidelijk, dat er wel degelijk besef moet komen voor praktische, fysieke veranderingen. Het gaat hierbij simpelweg over de toegankelijkheid van woonruimte en de openbare ruimte. Zowel in fysieke als ook financiële zin.
- 2. kwaliteitsverhoging** Ten tweede moeten precedentes worden geschapen, aan de hand waarvan kan worden aangetoond, dat de zinvolle besteding van geld kostenreductie en kwaliteitsverhoging met zich meebrengt. Voor zowel de fysieke structuren en de kwaliteit van onze leefomgeving, als ook de kwaliteit van zorg en hulp.
- 3. woongeluk voor iedereen** En ten derde zullen deze principes alleen dan op vruchtbare bodem vallen, als de processen waarin wij dit laten landen uitgaan van het belang van diegene waar het om gaat. Namelijk mensen die wonen, die niet zielig zijn maar hulp nodig hebben, en die net zoals iedereen recht hebben op woon- en leef geluk.

Seniorenwoningen in de Wielewaal, Rotterdam

Ons bureau

KAW geeft vorm aan plaatsen waar mensen leven. Wij staan voor vernieuwing, vrijheid en verbondenheid. Met een bijzondere combinatie van de disciplines architectuur, stedenbouw, bouwkunde, volkshuisvestingsadvies en procesmanagement ontwerpen wij duurzame, mooie en gebruiksvriendelijke gebouwen en wijken. Wij werken aan integrale plannen voor leefbaarheid, brengen met communicatie en participatie bewoners en professionals bij elkaar, analyseren de woningmarkt en demografische veranderingen en sturen op vastgoed- en gebiedsexploitaties. Wij ontwikkelen inspirerende businessmodellen zowel voor ontwerp, advies en bouw als ook voor nieuwe samenwerkingsmodellen op basis van nieuwe geldstromen voor onze opdrachtgevers en de mensen in de wijken. KAW werkt voor en met corporaties, gemeenten, provincies, bewoners, projectontwikkelaars en onderwijs-, zorgen welzijnsinstellingen. KAW, dat zijn zo'n 60 enthousiaste vakmensen in Groningen, Rotterdam en Eindhoven, die vanuit hun eigen discipline met veel eigen verantwoordelijkheid en vrijheid kunnen denken, doen en samenwerken.